

DE KUIFJE MYTHES

**WILDE VERHALEN EN FABELS
EINDELIJK RECHTGEZET**

Patrice Guérin

Vertaald en ingeleid door Jean-Pierre Levée

Een kleine inleiding in de Kuifjekunde

Jean-Pierre Levée

In hun boek uit 2014, *Tintin, bibliographie d'un mythe*, publiceerden de auteurs Olivier Roche en Dominique Cerbelaud een overzicht van bijna 400 boeken die tot dan over Kuifje en Hergé verschenen zijn, voorzien van een korte bespreking. Tien jaar later staat de teller op exact 700 boeken, *and still counting...* En dan hebben we het alleen over boeken, daarnaast zijn er duizenden artikelen verschenen in kranten en tijdschriften, in verenigingsbladen van Kuifje-liefhebbers, in speciale Kuifje-edities van magazines als *Geo*, *Historia/Le Point* en vele andere publicaties.

Die nu 700 werken belichten alle mogelijke aspecten van het leven en werk van Hergé, vanuit – in alfabetische volgorde¹ – aardrijkskundige, academische, aerolitische, anatomische, anticomunistische, antisemitische, antropofische, apocriefe, aristocratische, architecturale, artistieke, astrologische, astronomische, automobiele, atavistische, audiologische, auteursrechtelijke, autobiografische, beeldgrammaticale, belgicistische, bibliofiele, biografische, biologische, buitenaardse, chromatische, cognitieve, commerciële, communicatieve, compositorische, creatieve, cryptische, cryptografische, cryptozoölogische, culturele, decoratieve, dialectologische, druktechnische, economische, ecologische, educatieve, energetische, enigmatische, epistolaire, esoterische, esthetische, etnologische, etymologische, existentialistische, figuratieve, filatelistische, filmografische, filosofische, financiële, fiscale, gastronomische, genetische, genografische, geografische, geometrische, grafische, hermetische, heuristische, historische, holistische, humanistische, idealistische, imaginaire, interdisciplinaire, internationale, insulaire, journalistieke, juridische, katholieke, koloniale, kunsthistorische, letterkundige, literaire, luchtvaarttechnische,

¹ Voor elk van de hier genoemde aspecten is een voorbeeld te vinden in het oeuvre van Hergé zelf of in dat van hergéologen. Met alleen al dit lijstje zou je weer een boek kunnen vullen.

maçonnieke, maritieme, marketingtechnische, medische, mercantiele, methodische, morele, museale, musicologische, mystieke, mythische, narratieve, natuurkundige, nautische, neurologische, numerologische, oceanografische, occulte, onderzoekstechnische, paranormale, pathologische, pedagogische, politieke, psychiatrische, psychologische, rabdomantische, racistische, radiësthetische, realistische, relationele, religieuze, rhodologische, ruimtevaarttechnische, scenografische, seksuele, semiotische, sociale, sociolinguïstische, sociologische, spirituele, stedenbouwkundige, sterrenkundige, striptechnische, taalkundige, taoïstische, technologische, telepathische, testamentaire, theatrale, theologische, theoretische, theosofische, therapeutische, topografische, traumatische, typografische, verzameltechnische, visuele, volkenkundige, wetenschappelijke en zoölogische invalshoek.

Het is echt zo, en ik vergeet ongetwijfeld nog andere disciplines die deel uitmaken van de hergéologie of die daar nog aan toegevoegd zullen worden. De *metahergéologie* bijvoorbeeld, waar dit boek een voorbeeld van is.

Hoe komt het toch dat zoveel auteurs, analisten en exegeten, speurneuzen en onderzoekers, semiotici en taalkundigen, psychologen en psychiaters, kenners en liefhebbers zoveel tijd en energie besteden aan het ontleden van het werk van Hergé? Wat is de reden dat er meer dan tien biografieën over hem verschenen zijn? Waarom raken we kennelijk niet uitverteld over het fenomeen Hergé en zijn schepping Kuifje?

Toegegeven, er is uitzonderlijk veel materiaal beschikbaar. Hergé zelf, zijn vrouw Germaine, zijn vrienden en kennissen bewaarden alles: dagboeken, brieven, notities, ansichtkaarten, kattenbelletjes, krantenknipsels, documenten. Veel stukken kwamen in het archief van Hergé zelf terecht, waar ze keurig werden geïnventariseerd. Maar in de loop der jaren doken er brieven op van correspondenten, die ook hun weg vonden naar officiële archieven en vervolgens naar vorsers en biografen. Op die manier werd de beschikbare kennis over Hergé gaandeweg steeds completer en werd het beeld over hem ook meer verfijnd.

Ongekend populair

Om alles over Hergé te weten te komen zou je in theorie alle 700 boeken moeten lezen natuurlijk. Een vrijwel onmogelijke opgave, zeker voor de Nederlandstalige lezer, want 95 procent van die werken bestaat uitsluitend in de Franse taal. De belangrijkste markt voor Kuifje is Franstalig; er zijn nu eenmaal slechts zo'n 24 miljoen Nederlandssprekenden ter wereld, tegenover pakweg tien keer zoveel Franssprekenden. Bovendien is de populariteit van 'Tintin' relatief gezien een stuk groter dan van 'Kuifje'. Er gaat letterlijk geen dag voorbij of er wordt in Franstalige media verwezen naar Kuifje of een van zijn nevenpersonages, of er wordt een uitdrukking gebruikt uit de albums. In Frankrijk is Tintin *top-of-mind* bij reporters, journalisten, schrijvers, columnisten en commentatoren, opiniemakers en politici. En natuurlijk ook bij cartoonisten en illustratoren, die maar al te graag referenties gebruiken uit het oeuvre van Hergé. Of het nou een pastiche is, een parodie, een persiflage of een tekening waarvan de bijhorende tekst is aangepast, de verwijzing naar Kuifje is *onmiddellijk herkenbaar, voor iedereen*, zelfs voor wie niet vertrouwd is met de albums. Het bijzondere is: *dat geldt voor de hele planeet*.

Niet alle boeken over Kuifje en Hergé zijn overigens origineel. Er wordt weleens hier en daar een stukje tekst geleend, dat is onvermijdelijk. En zo kan het gebeuren dat er vergissingen, verkeerde interpretaties, of half verzonnen verhalen in de teksten sluipen. Die verhalen gaan vervolgens hardnekkig een eigen leven leiden. Dit boek gaat over dat soort mythes en halve waarheden die ooit een keer werden verteld of opgeschreven, daarna herhaald en overgeschreven, tot het moment dat niemand nog weet waar het verhaal vandaan komt en iedereen het voor waar aanneemt.

Patrice Guérin heeft de moeite genomen om 22 van die mythes voor eens en voor altijd te toetsen op hun waarheidsgehalte. Dan zijn er twee mogelijkheden: of ze worden flink genuanceerd en bijgesteld, of ze worden rigoureuus van tafel geveegd. De grondige

aanpak van Guérin spreekt mij zeer aan, vandaar dat ik dit boek zo graag in het Nederlands wilde zien verschijnen.

Maar voor we een duik nemen in die mythes wil ik de lezer nog even meenemen in de ontstaansgeschiedenis van de Kuifjekunde. Ik gebruik deze term, eerder dan een raar klinkend woord als 'kuivologie' of het lastig uitspreekbare 'hergéologie'. In het Frans klinkt het in ieder geval simpeler: 'tintinologie' en 'tintinologen' zijn beide algemeen gangbare termen.

Daarmee hebben we overigens ook het onderscheid gemarkeerd met andere stripfiguren. Een enkeling heeft het nog wel over asterixologie, maar er bestaat geen luckylukologie of franquinisme, hoewel respectievelijk Morris veel meer albums heeft verkocht dan Hergé en er over Franquin ook een hoop te vertellen valt. Dat maakt van Kuifje toch wel de meest bijzondere van alle striphelden.

Grondlegger van de Kuifjekunde

De eerste tintinoloog *avant-la-lettre* was Pol Vandromme (1927-2009), literatuurcriticus, publicist en auteur van het boek *Le Monde de Tintin*, gepubliceerd in 1959. Eind 1959 waren er in totaal zo'n 10 miljoen Kuifje-albums verkocht, wat al gigantisch veel was, maar de echte groei moest nog komen. Inmiddels staat de teller op ruim 250 miljoen exemplaren. Hergé was in ieder geval al een beroemd auteur, mede doordat in die tijd *Weekblad Kuifje* ongekend populair was. Vandromme sprak Hergé uitgebreid en kreeg toestemming om tekeningen te publiceren, sterker nog, Hergé ontwierp zelfs de cover. In deze semi-biografie beschreef Vandromme het leven van Hergé tot dan toe en maakte hij als eerste een grondige analyse van de albums, de personages in Kuifje, de werkwijze van Hergé en ook diens humor. Onder andere stelde hij een lijst op van de beroemde scheldwoorden van kapitein Haddock, die later door veel andere auteurs is overgenomen en aangevuld.

Vandromme was een vooraanstaand intellectueel, die zo'n vijftig boeken publiceerde naast duizenden artikelen en werd gelauwerd door de Académie Française. Hij schreef zeer gewaardeerde recensies over het werk van auteurs als Céline, Françoise Sagan en Georges Simenon, maar hij maakte ook analyses van de meer populaire kunst van de zangers Georges Brassens en Jacques Brel.

Rehabilitatie

Het boek van Vandromme markeerde ook definitief de rehabilitatie van Hergé. Zoals bekend werkte Hergé tijdens de oorlog, om den brode, voor de krant *Le Soir*, die onder controle stond van de nazi's. Meteen na de oorlog werd hij gebrandmerkt als collaborateur, opgenomen in een lijst van incivieken en een paar keer opgepakt door de politie voor ondervraging. Maar uiteindelijk werd zijn dossier zonder gevolg geseponneerd; de procureur-generaal maakte terecht de bedenking dat hij zichzelf en het rechtssysteem belachelijk zou maken door een maker van onschuldige kindertekeningen voor de rechter te slepen. Overigens, Vandromme merkt in zijn boek op dat de nazi's tijdens de oorlog de verspreiding van de albums *Kuifje in Amerika* en *De zwarte rotsen* tegenhielden, vanwege vermeende Angelsaksische sympathieën waar de jeugd besmet mee zou kunnen worden. Als de nazi's je boeken verbieden, hoe kun je dan ooit collaborateur zijn?

Wereldliteratuur

Oorspronkelijk was het de bedoeling dat het boek van Vandromme voorzien zou worden van een voorwoord door de schrijver Roger Nimier (1925-1962), met de veelzeggende titel: *Kuifje maakt zijn entree in de literatuur*. Deze tekst werd echter door de uitgever in de eerste editie geweigerd. Dat gebeurde op instigatie van Hergé, die bescheiden was en bang was dat de buitenwereld een dergelijke claim overdreven zou vinden. Nimier verongelukte drie jaar na de publicatie van het boek, zonder zijn voorwoord, op 37-jarige leeftijd aan het stuur van zijn Aston Martin DB4.

De tekst van het gewraakte voorwoord werd pas in 1990 voor

het eerst gepubliceerd en uiteindelijk in 1994 opgenomen in de heruitgave van het boek van Vandromme. Maar dus al dertig jaar eerder hadden deze (en andere) auteurs meer gezien in het werk van Hergé dan hijzelf. Kuifje was veel meer dan alleen verhalen voor kinderen, hij was ook interessant voor volwassenen, sterker nog, voer voor intellectuelen! Kuifje is sindsdien omarmd – sommigen zeggen gekaapt – door intellectuelen.

Vandromme zette Hergé dus als eerste op de kaart als een serieuze auteur en kunstenaar en legde hiermee de basis voor de tintinologie. Tot op de dag van vandaag kunnen we zien dat de grote tintinologen stuk voor stuk tot de onbetwiste intellectuele elite behoren. En met goede redenen! De geheimen, de dubbele bodems, de bijzondere personages, de spannende opbouw van de verhalen, de originaliteit van de plot, de verbeeldingskracht, het therapeutisch karakter van het werk, de verbanden binnen de verhalen en tussen de albums zorgen ervoor dat het werk op eenzame hoogte staat, in aantrekkingskracht vergelijkbaar met Shakespeare, Dostojevski, Kafka, Proust en andere auteurs die je kunt blijven herlezen en waarbij je telkens weer nieuwe dingen ontdekt. Niet voor niets noemde de Franse filosoof en vriend van Hergé Michel Serres Kuifje een ‘klassieker van de 20ste eeuw’.

Beeldrijm

Het duurde dan ook niet heel lang of er werd op universitair-wetenschappelijk niveau gekeken naar Kuifje. Dat gebeurde op initiatief van Pierre Fresnault-Deruelle (°1943), semioticus en professor aan de universiteit van Parijs. Hij voerde destijds een intensieve briefwisseling met Hergé, zowel over zijn werk als persoonlijke kwesties. Van huis uit gespecialiseerd in figuratieve kunst en fotografie ging hij het stripverhaal met een academische bril bekijken.

In zijn in 1972 verschenen *La bande dessinée, Essai d'analyse sémiotique* presenteerde hij een wetenschappelijke methode om het beeldverhaal te analyseren, en vanzelfsprekend paste hij dit toe op het werk van Hergé. Het was het begin van een hele reeks

boeken met analyses van de beeldtaal, beeldcodes en beeldgrammatica in het werk van de meester, de dieptewerking van de platen, de weergave van beweging en snelheid, de impact van inkleuring van platen, de referenties tussen albums, het beeldrijm enzovoort. Zijn in 1999 verschenen boek *Hergé ou le secret de l'image* is wat dit betreft de referentie, gevolgd door tal van andere werken die de grafische aspecten van het oeuvre van Hergé grondig belichten.

Alle remmen los

In 1975 verscheen dan de onbetwiste referentie voor tintinologen: *Tintin et moi, entretiens avec Hergé* van Numa Sadoul (°1947). Als kind had Sadoul al kennisgemaakt met Kuifje en voor zijn eindwerkstuk in de Letteren aan de universiteit van Nice koos hij het stripverhaal als onderwerp (*Archétypes et concordances dans la bande dessinée moderne*). Hij vatte het plan op om een aantal striptekenaars te gaan interviewen en kwam zo op 20 oktober 1971, op 24-jarige leeftijd, bij Hergé terecht, die meteen gecharmeerd was van de bravoure van deze jongeman en akkoord ging met een interview, wat hij zelden deed.

Hun gesprekken duurden vier dagen en werden opgenomen op band. Hergé had zeker niet de gewoonte om over zijn leven en werk vrijuit te praten, maar met Sadoul gingen alle remmen los. Toen Sadoul opperde om van het transcript van de opnames een boek te maken, bedacht Hergé dat hij zich wellicht hier en daar wat te veel had blootgegeven, maar tegelijkertijd zag hij een kans om het beeld dat de buitenwereld van hem zou krijgen, zelf te gaan bepalen. Het manuscript van Sadoul werd minutieus gespeld en grondig herschreven, onder andere door Baudouin van den Branden de Reeth, de privésecretaris van Hergé. Dit proces duurde zo'n drie jaar, tot er een uitgever gevonden was en Hergé uiteindelijk groen licht gaf voor publicatie.

In het boek worden zowel het leven van Hergé besproken, zijn op dat moment hoog oploaiende interesse voor moderne kunst, zijn collega-stripteekenaars, zijn medewerkers, zijn inspiratiebronnen alsook het karakter van de personages uit Kuifje. Dit

alles dus uit de eerste hand, zij het gepolijst, verfijnd, aangevuld en bijgekleurd naar de wensen van de meester zelf. Velen zouden wel willen weten wat Hergé echt op band gezegd heeft en wat Sadoul dus on gecensureerd had uitgetypt, maar dat blijft een goed bewaard geheim.

Het evangelie

Tintin et moi wordt door tintinologen ook wel het evangelie volgens Numa Sadoul genoemd en geldt als moreel testament van Hergé, die klaar en duidelijk zegt dat er na hem geen Kuifje-verhaal meer zal – mag – verschijnen. Opmerkelijk is ook wat *niet* in het boek terechtgekomen is. Bijvoorbeeld als het gaat om religie walst Hergé behendig om de vraag heen of hij gelovig is of niet; hij wilde hier geen controverse over uitlokken. Hij stelt: “Ik weet niet wat ik moet geloven of niet. (...) Het idee van een god is een prachtig idee, maar ik weet daar helemaal niets van.” Hij vertelt daarbij niet dat hij al jaren in de ban was van de Tao, een holistische levensvisie, en dat hij zingeving zocht in oosterse filosofie en spiritualiteit. Een ander opmerkelijk gegeven is dat toen Hergé werd gevraagd of zijn vrouw een rol had gespeeld in zijn werk, hij in zijn antwoord verwijst naar zijn op dat moment nog steeds wettige echtgenote Germaine. Dit terwijl hij al meer dan tien jaar het leven deelde met Fanny, maar zij wordt in het boek niet eens genoemd.²

Het boek van Sadoul werd vele malen herdrukt en verscheen in diverse edities. Het is zeer te betreuren dat dit werk nooit in het Nederlands vertaald is, maar het feit dat Hergé zelf meewerkte aan de tekst en dus medeauteur is, zorgt ervoor dat de rechten thans (deels) berusten bij Moulinsart/Tintinimagination, of anders gezegd bij Fanny en Nick Rodwell. Zij lijken geen interesse te hebben in een Nederlandse editie.

Na zijn gesprek met Hergé had Numa Sadoul de smaak te pakken en ging hij met de bandrecorder in de hand ook praten met onder

2 In een latere editie die in 2000 verscheen, schreef ze wel het voorwoord.

anderen Franquin, Uderzo en Tardi, waar ook weer diverse publicaties uit voortvloeiden. Zijn productie is gigantisch te noemen en bestrijkt veel meer dan alleen achtergronden bij striptekenaars. Sadoul blijft tot op de dag van vandaag artikelen, boeken, stripverhalen en theaterstukken schrijven en publiceren, en werd ook uitgever, regisseur en acteur in theater en opera. Maar de basis voor zijn reputatie als publicist werd gelegd in de Louizalaan in Brussel, bij Hergé op kantoor.

De jonge Georges

Vrijwel uit het niets publiceerde Hervé Springael (°1946) in 1987 in eigen beheer het boek *Avant Tintin, dialogue sur Hergé*, waarin hij de jeugdjaren beschreef van de meester en hoe deze zich als autodidact ontwikkelde tot striptekenaar. Hij deed uitgebreid onderzoek, praatte met leraren, oud-klasgenoten en scoutsvrienden van Georges Remi, spoorde oude tekeningetjes op, ontdekte schoolrapporten en ging snuffelen in de gemeentearchieven. Zo kwam aan het licht dat de grootvader van Hergé, Philippe Remi, een nobele onbekende was. Hij was op papier getrouwd met de grootmoeder, had de toen elfjarige tweeling Alexis en Léon wettelijk erkend en was meteen daarna weer uit beeld verdwenen. De enige bedoeling van het huwelijk met Léonie Dewigne was het odium van buitenwettelijke kinderen weg te nemen. Ook vernam de buitenwereld dat Milou de roepnaam was van de jeugdliefde van Hergé. Zoals de titel doet vermoeden, stopt de monografie waar Kuifje begint, in 1929. Op het eind van zijn boek stelt Springael wel nog een vervolg in het vooruitzicht, maar dat is er nooit gekomen.

Juwelen

En dan komen we meteen uit bij een van de grote kanonnen in de Kuifjekunde: Benoît Peeters (°1956). Hij werd geboren in Parijs, maar bracht een groot deel van zijn jeugd door in Brussel, waar hij op school vriendschap sloot met de latere striptekenaar François Schuiten. Zijn naam doet anders vermoeden, maar hij spreekt